

Uticaj amortizacije na poslovanje privrednih društava u Republici Srbiji

The effect of depreciation on the business activities of enterprises in the Republic of Serbia

M. Milojević, Univerzitet Singidunum, I. Terzić, Univerzitet Singidunum.

¹Sažetak—Značaj stalnih sredstava za poslovanje jednog privrednog društva može se uporediti sa kvalitetom temelja jedne građevine. Iz tog razloga svako tržišno orijentisano preduzeće mora voditi računa o strukturi i kvalitetu svojih stalnih sredstava. Zbog specifičnosti prenosa svoje vrednosti na proizvod ili uslugu svako pogrešne evidentiranje i obračunavanje amortizacije može dovesti u pitanje buduće poslovanje. Cilj ovog rada bio je da ispita udeo kumulativnih suma troškova amortizacije u stalnim sredstvima, poslovnim prihodima i rashodima tokom perioda ekonomske krize. Rezultati ukazuju da dolazi do konstantnog opadanja udela amortizacije u stalnim sredstvima, što se može objasniti činjenicom da su kompanije u Republici Srbiji i pored teškog privrednog ambijenta ipak ulagale u pozicije stalnih sredstava. Tokom analiziranog perioda kompanije su ulagale u klase stalnih sredstava koje imaju dug period amortizacije. Uglavnom su investicije u stalna sredstva usmerena ka nekretninama i dugoročnim finansijskim plasmanima. Ove klase imaju dug period amortizacije što dovodi do situacije da opada udeo amortizacije u stalnoj imovini.

Ključne riječi – računovodstvo; stalna sredstva; amortizacija; prihodi; rashodi

Abstract – The significance of fixed assets for the business of a company is comparable with the quality of the foundations of a building. For that reason every market-oriented company must take into account the structure and quality of its fixed assets. Due to the specific transfer their value to the product or service any incorrect recording depreciation may jeopardize future business. The objective of this study was to examine the share of the cumulative sum of the costs of depreciation in fixed assets, operating income and expense during the period of economic crisis. The results indicate that a steady decline in the proportion depreciation in fixed assets, which can be explained by the fact that companies in the Republic of Serbia, despite a heavy economic environment still invested in items of fixed assets. During the analyzed period the company invested in the class of fixed assets which have a long depreciation period. Investments in fixed assets are directed towards to property and long-term financial investments. These classes have a long depreciation

¹ Ovo istraživanje je deo doktorske disertacije pod nazivom: Uticaj stalnih sredstava na poslovanje preduzeća, autora Marka Milojevića.

period, which leads to a situation where declining proportion of depreciation in fixed assets.

Keywords – accounting; fixed assets; depreciation; income; expenses

I. UVOD

Sistem računovodstva stalnih sredstava zauzima istaknuto mesto u računovodstvu sa sve većom potrebom za izdvajanjem izvesne sume novca iz dobiti u svrhu zamene stalnog sredstva u bliskoj budućnosti. U ovom kontekstu, H. Birman Džunior kaže: Računovodstvo stalnih sredstava predstavlja računovodstveni sistem čiji je cilj da utvrdi vrednost sredstva umanjenu za preostalu vrednost tokom procenjenog korisnog veka istog i to na sistematičan i racionalan način. To je proces raspoređivanja a ne vrednovanja². Ovo jasno pokazuje da osnovna svrha računovodstva stalnih sredstava jeste sistematsko raspoređivanje troškova ovih sredstava tokom njihovog životnog veka s ciljem da se što preciznije i jasno izmeri prihod perioda. Kako je sistem obračunavanja stalnih sredstava u korelaciji sa troškovima amortizacije perioda nastalih iz stvarne upotrebe ovih sredstava, to znači da je ekonomska korist stalnog sredstva verovatno merodavnija u ovu svrhu od protoka vremena. Ipak, u svakom slučaju, troškovi se moraju sistematski i objektivno meriti u kontinuitetu, iz godine u godinu. Očito je da je računovodstvo stalnih sredstava proces raspoređivanja troškova na osnovu merenja rada koju je ta stavka postrojenja, opreme ili nekretnine obavila u procesu nastanka proizvoda. U tom smislu, amortizacija je ništa manje i ništa više nego metod obračunavanja kojim se kapitalni izdaci raspoređuju na obračunske periode u kojima se očekuju da doprinesu stvaranju zarade. Kada analiziramo razloge za takvo raspoređivanje, jasno je da računovodstvo stalnih sredstava ima za cilj ujednačeno raspoređivanja troškova zamene i rashodovanja imovine tokom dužeg perioda vremena kako bi se izbeglo iskrivljeno vođenje i održavanje računa u bilo kom relativno kratkom periodu. Ukratko, može se reći da je računovodstvo stalnih sredstava matematički proces raspoređivanja troškova sredstva na različite obračunske

² Birman, J. (1987). Financial Accounting Theory. New York: MacMillan Company, pp 28.

periode u kojima se očekuje da takva sredstva donesu zaradu. Kada se amortizacija sagleda na ovaj način, predstavlja samo deo obračunske procedure uparivanja prihoda sa troškovima preduzeća (matching).

U najnovijem periodu, računovodstvo stalnih sredstava je dobilo nove dimenzije koje ukazuju na njegov vrhunski značaj kao i na potrebu da se kreiraju rezerve za amortizaciju stalnih sredstava tokom korisnog veka upotrebe pojedinačnih stalnih sredstava. Sistem amortizacije postao je sastavni i nerazdvojni deo sistema finansijskog računovodstva jer amortizacione rezerve se moraju obrazovati pre utvrđivanja profita za datu godinu. Razlog za to, kako je dosad objašnjeno, deluje relevantno i logično. Stalno sredstvo se nabavlja radi korišćenja od strane preduzeća u cilju kreiranja zarade. U toku ovog procesa, takvo sredstvo se postepeno troši i gubi vrednost tj. svoju efikasnost. To znači da kapital uloženi u stalna sredstva mora biti povraćen iz prihoda koji pristiže svake godine uz pomoć takvih sredstava a tokom životnog veka pojedinačnih stalnih sredstava. Ovo je još važnije u svetlu činjenice da, kao posledica trošenja dela kapitala uloženi u bilo koje stalno sredstvo, samo onaj deo prvobitne nabavne vrednosti stalnog sredstva koji odgovara koristi očekivanoj od takvog sredstva u budućnosti treba biti prenet u naredni period na kraju tekuće godine.

Dalje, rezerve za amortizaciju stalnog sredstva moraju biti obezbeđene i za održavanje stalnog sredstva u besprekornom stanju. Ukoliko se gubitak vrednosti stalnog sredstva rasporedi na niz godina tj. ukoliko se trošak nastao nabavkom takvog stalnog sredstva rasporedi tokom njegovog efektivnog životnog veka, trošak po osnovu stalnog sredstva biće nadoknađen iz adekvatnih prihoda svake godine. Kao posledica takvih rezervisanja, biće moguće kupiti nove mašine kada, nakon nekoliko godina, sadašnje mašine izgube svoju upotrebnu vrednost. Na taj način će kapital uloženi u stalna sredstva ili sredstva koja neće biti prodana u roku od godinu dana ostati netaknut. Sa tačke gledišta rukovodstva preduzeća, obezvređenje označava meru u kojoj stalna sredstva doprinose kreiranju obrtnih sredstava ili obrtnog kapitala, jer amortizacione rezerve predstavljaju onaj deo prihoda koji nije raspoloživ za raspodelu akcionarima u vidu dividendi. Ovaj proces reinvestiranja profita u vidu amortizacije i povećanja obrtnog kapitala zapravo stavlja pred računovođu odgovornost da potrošnju kapitala investiranog u stalna sredstva knjiži na teret ulaganja, tj. amortizacija se knjiži kao ukupan iznos koštanja proizvoda, i kao trošak stalnih sredstava za taj period koji čine deo troškova po jedinici proizvoda. S obzirom da se iznos amortizacije, otpisane svake godine, tretira kao rashod ili trošak perioda i smatra se najvažnijim aspektom evidencije stalnih sredstava, on se uzima u obzir prilikom utvrđivanja prodajne cene proizvoda. Ostvarivanjem prodaje, ovaj trošak se nadoknađuje i stavlja po strani kao amortizaciona rezerva koju preduzeće može kasnije iskoristiti. Ne samo da je profit tekuće godine smanjen za visinu amortizacionih rezervi već se i vrednost stalnog sredstva umanjuje u istoj meri. Na taj način, stalno sredstvo se u bilansu stanja prikazuje kao vrednost tog sredstva nakon odbijanja iznosa amortizacije, to jest, kao njegova stvarna vrednost (na bazi umanjenja njegove vrednosti) za preduzeće u novčanom iznosu.

Može se reći da računovodstvo stalnih sredstava osigurava knjiženje na teret računa prihoda efekat uticaja stalnog sredstva u generisanju prihoda. U slučaju da nisu obezbeđene amortizacione rezerve, rezultat će biti ne samo preteran iznos prikazanog profita već će i stalno sredstvo u bilansu stanja biti prikazano po vrednosti koja je iznad njegove sadašnje vrednosti. U ovom slučaju stalno sredstvo je u bilansu stanja prikazano po višoj od stvarne vrednosti a zbog netačnog iskazanog profita i preterane vrednosti pripisane stalnom sredstvu, te ne predstavlja tačan i istinit prikaz finansijskog stanja preduzeća na način propisan zakonom. Takođe, postoji pravno potkrepljenje za argument da deljiv profit ne može biti utvrđen bez rezervisanja za amortizaciju. Na osnovu Zakona o privrednim društvima i Zakona o računovodstvu i reviziji kompanije su dužne da obezbede rezervisanja ne samo za amortizaciju tekuće godine, već za sva prethodna zaostala dugovanja za amortizaciju za svaku finansijsku godinu. Dalje, Zakon o privrednim društvima takođe predviđa da se dobit može isplatiti samo iz profita nakon obezbeđivanja amortizacionih rezervi za tekuću godinu.

Koncept računovodstva stalnih sredstava sada je univerzalno prihvaćen faktor. Ipak, mera u kojoj treba knjižiti rashode i dalje ostaje sporna, mada važno pitanje koje iziskuje pomno i pažljivo proučavanje sa stanovišta ove činjenice je da je sada priznato da troškovi amortizacije kao jedan vid rezervisanja služe u svrhu postepenog povraćaja nabavne vrednosti stalnog sredstva tokom njegovog veka korišćenja. Opšte je poznato da novac uloženi u stalno sredstvo ne može odjednom biti realizovan iz prodaje u toku tekuće godine kao i da na kraju tekuće obračunske godine ne gubi potpuno svoju korisnost. Preduzeća kupuju i drže stalna sredstva s namerom da ostvare profit, ne posredstvom njihove dalje prodaje, već korišćenjem tih sredstava. Ova stalna sredstva se koriste tokom nekoliko obračunskih godina a nakon tog perioda ona postaju beskorisna i nedelotvorna u daljoj proizvodnji. Naravno, iznos je nepovratno potrošen na stalno sredstvo čiji je rok upotrebe istekao i koje je izgubilo svoju korisnost tokom određene finansijske godine. Ovo bi trebalo analizirati i trebalo bi izvršiti rezervisanje sredstava iz prihoda ostvarenog tim stalnim sredstvom radi kreiranja fonda koji će u budućnosti biti potreban za kupovinu zamenskog sredstva. Ovo zaista ostaje osnovni problem amortizacije stalnog sredstva. Vrednost postrojenja, mašina, nameštaja i drugih stalnih sredstava opada iz godine u godinu kao posledica habanja usled upotrebe. Umanjenje vrednosti jednog sredstva se naziva amortizacija.

Amortizaciju stalnih sredstava je neophodna iz tri razloga:

1. Postojanje amortizacija znači da su sredstva, pre svega finansijskog karaktera u jednom trenutku, uložena u stalna sredstva i samim tim ova sredstva su postala nepovratna (u skorijem vremenskom intervalu) tokom perioda u kojim su izrađuje bilans uspeha. Drugim rečima, može se reći da je to cena koštanja stalnog sredstva koja je potrošena u tom periodu. Ova pozicija se mora tretirati kao trošak ili izdatak ili knjižiti na teret računa bilansa uspeha jer se u suprotnom neće pravilno izvršiti procena profita.
2. Kada bi se sredstvo u bilansu stanja i dalje knjižilo po svojoj prvobitnoj vrednosti, došlo bi to preceñivanja

vrednosti stalnog sredstva u posedu kompanije a čija vrednost zapravo postepeno pada usled habanja i protoka vremena. Stoga je neophodno uzeti u obzir i amortizaciju (ispravku vrednosti sredstava) kako bi se sredstvo prikazalo po svojoj pravoj vrednosti.

3. Iznosi koji se knjiže na teret bilansa uspeha tj. rashoda ostaju sredstva kompanije (ne vrši se plaćanje kao kod drugih troškova, ne dolazi do odliva novca). Ova sredstva su na raspolaganju kompanije u svrhu nabavke zamenskog sredstva kada upotrebnost tog stalnog sredstva istekne. Finansijska sredstva u ovu svrhu se ne mogu sakupiti bez uzimanja u obzir amortizacije.

Zbog promena u tehnikama proizvodnje i rapidnim inovacijama stalnih sredstava, zastarivanje sredstava postaje sve ozbiljniji i važan problem. I to u tolikoj meri da u mnogim slučajevima dođe do zatvaranja proizvodne jedinice dok je još nova, a da ta proizvodna jedinica ne iskoristi inovativni proces proizvodnje. Popravka i održavanje su vrlo važni aspekti u doba automatskih mašina. Ukoliko popravka i održavanje nisu obezbeđeni na adekvatan i blagovremen način, postoji šansa da dođe do velikog kvara mašina što za posledicu može imati gašenje proizvodnje na duži period.

II. METODI

Nakon nabavke, dugoročno sredstvo se knjiži u Bilansu stanja po nabavnoj vrednosti koja je obično jednaka njegovoj fer vrednosti. Pored fakturne cene, kupac takođe knjiži, kao deo nabavne vrednosti sredstava, sve troškove nastale u vezi sa pripremom sredstva da bi se ono privelo svojoj nameni i upotrebi. Troškovi nastali u vezi sa nabavkom dugoročnih sredstava čine deo vrednosti sredstva koja se knjiži u Bilansu stanja (tj. kapitalizovani su) ukoliko se od njih u budućnosti očekuje priliv ekonomskih koristi, obično u periodu dužem od godinu dana; u suprotnom slučaju, troškovi se knjiže kao rashod ukoliko se od sredstva ne očekuje priliv ekonomskih koristi u budućnosti³. Razmotrićemo uticaj kapitalizacije troškova u finansijskim izveštajima u odnosu na knjiženje troškova na teret rashoda i dva analitička pitanja koja se odnose na odluku o tome – naime, uticaj na trend analiziranja pojedinačnih kompanija ili na mogućnost poređenja kompanija.

U periodu kada su nastali troškovi, troškovi koji se kapitalizuju povećavaju vrednost sredstva prikazanog u Bilansu stanja i u Izveštaju o tokovima gotovine se pojavljuju kao odliv gotovine iz investicionih aktivnosti. U narednim periodima, kompanija raspoređuje kapitalizovani iznos na celi korisni vek trajanja sredstva (osim za zemljište i nematerijalna sredstva sa neograničenim životnim vekom) kao trošak amortizacije. Ovaj trošak umanjuje neto dobitak iskazan u Bilansu uspeha kao i vrednost sredstva iskazanog u Bilansu stanja. Amortizacija predstavlja ne gotovinski trošak i stoga, osim uticaja koji ima na oporeziv iznos dobiti, nema uticaj na Izveštaj o tokovima gotovine. U odeljku Izveštaja o tokovima gotovine kojim se neto dobitak usklađuje sa tokovima

gotovine iz poslovnih aktivnosti, troškovi amortizacije se ponovo pripisuju neto dobitku⁴.

U suprotnom slučaju, troškovi koji se knjiže na teret rashoda smanjuju neto dobitak za čitav iznos troška u periodu u kojem je nastao. Sredstvo se ne iskazuje u Bilansu stanja te se u narednim periodima ne javlja amortizacija. Troškovi koji se knjiže na teret rashoda iskazuju se kao odliv gotovine iz poslovnih aktivnosti u periodu u kojim su nastali. Oni nemaju uticaja na finansijske izveštaje narednih perioda.

METODE AMORTIZACIJE

Metode amortizacije obuhvataju: pravolinijsku metodu, koja podrazumeva da se troškovi nabavke sredstva raspoređuju tokom celog njegovog korisnog veka trajanja, ubranu (degresivnu) metodu, koja podrazumeva veću alokaciju troškova u prvim godinama; i metodu jedinice proizvoda koja podrazumeva da je alokacija troškova srazmerna stvarnoj upotrebi sredstva u određenom periodu.

Pravolinijska metoda se obračunava kao amortizujući trošak podeljen sa procenjenim korisnim vekom trajanja gde amortizujući trošak predstavlja istorijski trošak umanjen za procenjeni ostatak (tj. preostalu, rezidualnu) vrednosti. Uobičajena ubrzana metoda amortizacije je metoda opadajućeg salda gde se iznos troškova amortizacije izračunava kao procenat preostale nabavne vrednosti bez daljeg odbijanja akumulirane amortizacije (tj. knjigovodstvena vrednost). Kod metode jedinice proizvoda, iznos troškova amortizacije predstavlja proporciju između proizvodnje izvedene tim sredstvom tokom jednog perioda u poređenju sa ukupnim procenjenim proizvodnim kapacitetom sredstva tokom njegovog korisnog veka trajanja.

Sve tri gore prikazane metode iskazuju iste totalne troškove amortizacije tokom njenog celog perioda. Razlika između metoda jeste samo u vremenu priznavanja troškova. Linearna metoda omogućava priznavanje troškova amortizacije koji su jednaki tokom perioda posmatranja, svaka godina je opterećena sa istim iznosom troškova amortizacije. Degresivna metoda omogućava da se 70% troškova amortizacije prizna u toku prve dve godine, o ostatak od 30% u poslednje dve godine. Pristalice ove metode smatraju da je ona opravdana, posebno kod računarske i visoko sofisticirane opreme, jer pod tehnološkim napretkom ova oprema gubi neravnomerno svoju vrednost. Metoda jedinice proizvoda priznaje troškove amortizacije zasnovane na korišćenju.

U Sjedinjenim Američkim Državama, kompanije ne moraju da primenjuju istu metodu amortizacije za finansijsko izveštavanje i za obračunavanje poreza. (U mnogim zemljama, kompanije su dužne da se pridržavaju istog obračunskog metoda i za finansijsko i za poresko izveštavanje, tako i u Srbiji). Kompanije obično primenjuju pravolinijsku metodu za finansijsko izveštavanje a ubranu metodu amortizacije, poznatiju kao modifikovani ubrzani sistem povraćaja troškova (MACRS), koji propisuje Uprava javnih prihoda (SAD), za poresko izveštavanje. Razlike u primenjenim metodama

³ PriceWaterhouseCoopers. (2001). Accounting and Reporting Manual. New York: PriceWaterhouseCoopers, pp 7.

⁴ PriceWaterhouseCoopers. (2007). The IFRS Manual of Accounting. London: CCH a Wolters Lkuwer business, pp 13.

amortizacije rezultiraju razlikama u iznosu poreza obračunatog na osnovu finansijskog izveštavanja i iznosa poreza koji kompanija zaista duguje. Iako se ove razlike na kraju izravnavaju zbog toga što je ukupna amortizacija ista bez obzira na vreme priznavanja amortizacije u finansijskim izveštajima u odnosu na poresku prijavu, za vreme jednog perioda bilans stanja će registrovati razliku u odloženom porezu. Konkretno, ukoliko kompanija primenjuje pravolinijsku metodu amortizacije za finansijsko izveštavanje a ubrzanu metodu amortizacije u poreske svrhe, finansijski izveštaji će iskazivati niži iznos troškova amortizacije a stoga i veći iznos dobiti pre poreza u prvoj godini u poređenju sa iznosom troškova amortizacije i oporezive dobiti prikazane u poreskoj prijavi. Poreski rashodi obračunati na osnovu dobiti pre odbijanja poreza iskazanog u finansijskim izveštajima biće veći od poreskih obaveza izračunatih na osnovu oporezivog dobitka u poreskoj prijavi; razlika između ta dva iznosa predstavlja odloženi porez.

Značajne procene koje su neophodne za izračunavanje amortizacije obuhvataju korisni vek trajanja opreme (ili ukupan životni vek proizvodnog kapaciteta) i njen očekivan ostatak vrednosti na kraju tog korisnog veka trajanja. Duži korisni vek trajanja i veći očekivani ostatak vrednosti daju niži iznos godišnje amortizacije u odnosu na kraći korisni vek trajanja i manji očekivani ostatak vrednosti.

Prema američkim standardima (GAAP), kompanije dugoročna sredstva vrednuju po istorijskom trošku bez odbitaka za akumuliranu amortizaciju. Međunarodni računovodstveni standardi (MRS) dozvoljavaju kompanijama da nekretnine, postrojenja i opremu mere prema modelu troškova (tj. istorijski trošak umanjen za akumuliranu amortizaciju) ili prema modelu revalorizacije (tj. fer vrednosti)⁵. Prema modelu revalorizacije, odnos između knjigovodstvene vrednosti, akumulirane amortizacije i troškova amortizacije se razlikuje kada se knjigovodstvena vrednost značajno razlikuje od istorijskog troška⁶.

U Bilansu stanja se pozicija nekretnine, postrojenja i oprema iskazuje po istorijskom trošku bez odbitaka za akumuliranu amortizaciju. U napomenama uz finansijske izveštaje se opisuju metode amortizacije koje kompanija koristi, opseg procenjenog korisnog veka trajanja, istorijski trošak prema glavnim kategorijama stalnih sredstava kao i godišnji iznos troškova amortizacije. Konkretno, prosečni preostali korisni vek trajanja sredstava kompanije može se proceniti kao neto vrednost nekretnina, postrojenja i opreme podeljena sa troškovima amortizacije. U ovom delu ćemo prikazati pregled takve analize kao i procenu prosečne starosti sredstava kompanije koja podležu amortizaciji. Da bi se procenila prosečna starost sredstava, akumuliranu amortizaciju se podeli sa troškovima amortizacije⁷.

Ovakve procene jednostavno odražavaju sledeći odnos za sredstva koja su obračunata na bazi istorijskog troška: ukupan iznos istorijskog troška umanjen za akumuliranu amortizaciju jednak je neto vrednosti nekretnina, postrojenja i opreme. Prema pravolinijskoj metodi amortizacije, ukupan istorijski trošak umanjen za preostalu vrednost i podeljen za procenjenim korisnim vekom jednak je godišnjem trošku amortizacije. Isto tako, ukupan istorijski trošak umanjen za ostatak vrednosti sredstava podeljen sa godišnjom amortizacijom daje procenjeni korisni vek trajanja sredstava.

Koristeći, u svrhu pojednostavljanja, pravolinijsku metodu amortizacije i nepostojanje ostatka vrednosti sredstva (revalorizacione vrednosti), imamo sledeće jednačine:

1. Procenjeni ukupan korisni vek trajanja = Vreme proteklo od kupovine (starost) + Procenjeni preostali vek trajanja

2. Istorijski trošak ÷ god. trošak amortiz. = Očekivani ukupan korisni vek trajanja

3. Istorijski trošak = Akumulirana amortizacija + Neto vrednost NPO

4. Procenjeni ukupan korisni vek trajanja = Procenjena starost operme + Procenjeni preostali vek trajanja

5. $(\text{Istorijski trošak}) / (\text{god. trošak amortiz.}) = (\text{Akumulirana amortizacija}) / (\text{Godišnji iznos amortizacije}) + (\text{Neto vred. NPE}) / (\text{Godišnji iznos amortizacije})$ ⁸

U praksi je ovakve procene teško izvesti sa velikom preciznošću. Pored pravolinijske metode kompanije koriste i druge metode amortizacije i imaju brojna sredstva sa različitim korisnim vekom trajanja i rezidualnim vrednostima, uključujući sredstva koja su amortizovana u celosti, tako da ovaj pristup predstavlja samo okvirnu procenu. Štaviše, obelodanjivanje stalnih sredstava je vrlo često opšte prirode. Kao posledica toga, ove procene mogu prevashodno biti korisne za identifikaciju oblasti koje mogu biti predmet daljih istraživanja⁹.

III. REZULTATI

Struktura sredstava u aktivi ukazuje na način na koji su sredstva uložena (investiciona aktivnost). Postupak analize stalne imovine započeli smo poređenjem odnosa stalne i poslovne imovine koju su u svojim bilansima iskazale velike kompanije u Srbiji¹⁰. Odnos pokazuje udeo stalne u poslovnoj imovini i njegova vrednost je u sagledavanju značajnosti koju kompanije pripisuju ulaganju u stalnu imovinu. Što je vrednost ovog odnosa viša to nam može ukazivati na činjenicu ili da kompanije smatraju da je neophodno investirati značajna sredstva u stalnu imovinu kako bi opstale na tržištu putem investiranja u različite oblike stalne imovine ili da je privredna aktivnost kompanija u drastičnom padu pa udeo stalne u ukupnoj imovini se uvećava iz godine u godinu.

⁵ IASB. (2009). Who We Are and What We DO. London: International Accounting Standards Board/IASC Foundation, pp 25.

⁶ Hillier, J., & Willett, R. (2006). The impact of depreciation-type adjustments on the distribution of accounting earnings. Accounting and Business Research. Vol. 36. No. 4., 311.

⁷ Hall, S. (1993). Determinants of Goodwill Amortization Period. Journal of Business Finance and Accounting 24 (4), 614.

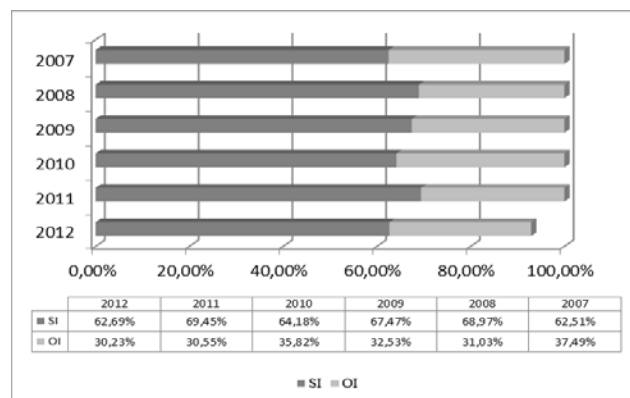
⁸ Peterson, P. (1994). Financial Management and analysis. New York: Mc Graw-Hill.

⁹ Jennings, R., Thompson, J., & Duvall, L. (2001). The Relation between accounting goodwill numbers and equity values. Journal of Business Finance & Accounting 23 (4), 310.

¹⁰ Uzorak u istraživanju se sastoji od 784 velika privredna subjekta što čini 96,2% od ukupnog broja velikih privrednih subjekata u RS.

Na grafiku 1 je prikazano kretanje odnosa stalne i obrtne imovine u poslovnoj imovini za period od šest godina. Tokom ovog perioda odnos se kretao od 62,51% u 2007. godini do 62,69% u 2012. godini. Od 2007. god. do 2010. god. prisutan je trend rasta udela stalne u poslovnoj imovini. U 2010. god. imamo pad ovog pokazatelja u odnosu na 2009. god. za 3,29%. 2011. godina donela je osetan rast udela stalne imovine od 5,27% da bi u 2012. godini udeo stalne imovine u ukupnoj pao za 6,76% i gotovo se izjednačio sa iznosom iz 2007 godine. Interpretacija ovog odnosa pokazuje da od 100 novčanih jedinica raspoložive poslovne imovine 62,51 – 62,69 novčanih jedinica je investirano tj. uloženo u različite oblike stalne imovine. Ovakvo značajan iznos sredstava imobiliziranih u sredstva stalne imovine upućuje nas nedvosmisleno na zaključak da su velika preduzeća u Srbiji kapitalno intenzivna tj. da ova preduzeća zarad obavljanja svoje delatnosti koriste prevashodno stalna sredstva. Efikasnost upotrebe ovih sredstava je posebno pitanje, ali objašnjenje ovakve situacije možemo tražiti u činjenici da veliki broj analiziranih kompanija posluje duži period i da su tokom svog poslovanja uložila znatna sredstva u pozicije stalne imovine. Ovakvo stanje može poslužiti i dokaz zaključku da je jedan broj analiziranih kompanija, zbog prirode svog posla, tokom svog poslovanja bio u monopolskom položaju, što je materijalizovao na tržištu. Kako se pojavio višak sredstava, ta sredstva zbog nedostatka vizije menadžmenta, uložena su u stalna sredstva koja po svojoj karakteristici značajno ne doprinose poboljšanju kvalitetu proizvoda i pružanju usluga. Visok udeo stalnih sredstava u ukupnim je loš pokazatelj srpske privrede, jer je većina stalnih sredstava uložena u poziciju nekretnina, postrojenja i oprema. Kako usled sankcija i gubitka tržišta, kompanije su manje investirale u zamenu opreme i postrojenja, ispada da su najveća sredstva srpskih kompanija uložene u nekretnine. Sa obzirom da su efekti svetske globalne krize najuočljiviji upravo na tržištu nekretnina postavlja se pitanje: da li se ova sredstva sa pravom mogu nazvati poslovnim sredstvima ili su to sredstva koja su nastala u preduzeću usled posledica nedostatka vizije menadžmenta ili usled težnje menadžmenta da sebi stvore bolje i lagodnije uslove poslovanja. Uticaj ekonomske krize se de fakto odrazio na poslovanje privrednih subjekata u RS. Nelikvidnost i bojažljivost menadžmenta usled turbulencija na tržištu doveo je do ispušavanja obrtne imovine preduzeća, što je dovelo i do povećanja udela poslovne u ukupnoj imovini. U analiziranom periodu od 2007 - 2009. godine prisutan je uticaj ekonomske krize koje je potekla kao kriza hipotekarnog sektora u USA. U 2010. godini dolazi do rasta udela stalnih sredstava i ovo je prvi signal oporavka privrede RS. Tokom 2011. godine situacije se ponovo pogoršava usled novog talasa krize izazvanog pre svega nemogućnosti evropskih zemalja da servisiraju ranije preuzete državne obaveze. Ovo se drastično odrazilo na Srbiju i prouzrokovalo je pad privredne aktivnosti, što je dovelo do rasta udela stalnih sredstava. Dodatna činjenica, koja je uticala na nestabilnost privrednog ambijenta jeste, pored inflacije i nestabilnog deviznog kursa i politička nestabilnost. Tokom 2012. godine situacije se promenila. Indikatori makroekonomske politike su poboljšani i prisutan je rast privredne aktivnosti što je rezultiralo i povećanju ekonomske aktivnosti. Kao logična

posledica dolazi i do opadanja udela stalnih sredstava u ukupnim i ona se vraćaju, gotovo na nivo iz 2012. godine.

Grafik1: Struktura poslovne imovine za period 2007-2012. godine

U računovodstvu, troškovi amortizacije utiču sa „dva aspekta“ na finansijske izveštaje kompanije:

1. Oni dovode do smanjenja vrednosti imovine u bilansu stanja.

2. Oni dovode do alokacije (raspodele) troškova sredstava za periode u kojima se koriste sredstva u bilansu uspeha.¹¹

Cilj ovog dela istraživanja je da se utvrdi trend udela troškova amortizacije u stalnim sredstvima. Ukoliko udeo amortizacije raste ova činjenica će nas dovesti do zaključka da kompanije ne ulažu u stalna sredstva¹². Isto tako, moramo imati na umu i činjenicu da je Međunarodnim računovodstvenim standardima dozvoljeno usklađivanje vrednosti stalnih sredstava sa njihovom tržišnom tj. fer vrednosti. Ovakva situacije može dovesti do situacije da kompanije izvrše značajno povećanje vrednosti stalnih sredstava a da zapravo ništa nisu investirale u ova sredstva. To može doprineti i do pada udela troškova amortizacije (ukoliko se revalorizacija ne izvede na zakonski propisan način), zbog toga rezultati ovog istraživanja moraju se dopuniti i istraživanjem udela revalorizacije u stalnim sredstvima. U sledećoj tabeli prikazani su kako kumulativni podaci za pozicije stalnih sredstava, amortizacije i poslovnih rashoda, tako i udeli pozicija u stalnim sredstvima.

Tabela 1: Kumulativna vrednost pozicija Stalnih sredstava, Amortizacije, Poslovnih rashoda kao i procenti.

Pozicija	2012	2010	2008	2007
Stalna sredstva	39.059.544	32.790.883	36.663.524	38.026.576
Amortizacija	1.780.126	1.732.082	2.039.900	2.479.433
Promena Amortizacije	-9,48%	-9,95%	-17,73%	N/A

¹¹ Hillier, J., & Willett, R. (2006). The impact of depreciation-type adjustments on the distribution of accounting earnings. Accounting and Business Research. Vol. 36. No. 4., 328.

¹² Diinhar, A., & Phillip, J. (2008). The Impact of the bonus depreciation rules on the ability of deferred tax expense and accrual-based measures to determining earnings management activities, pp361.

Udeo Amortizacije u Stalnim sredstvima	4,56%	5,28%	5,56%	6,52%
Poslovni rashodi	34.660.837	32.964.552	33.476.560	32.312.580
Udeo Amortizacije u poslovnim rashodima	5,14%	5,25%	6,09%	7,67%

Izvor: Izračun autora

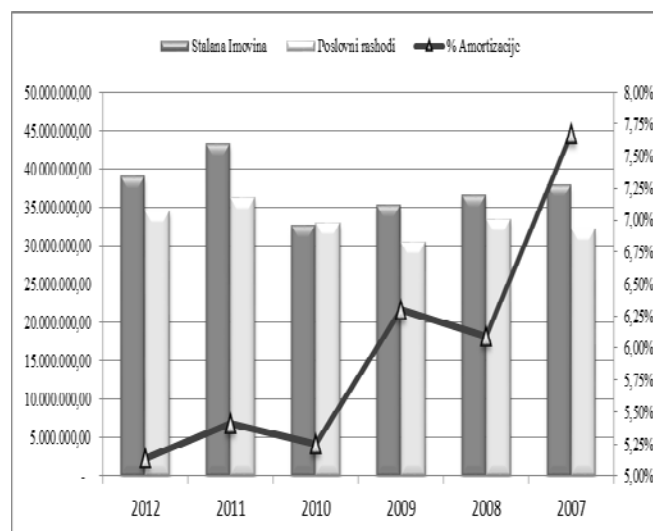
Iz tabele možemo zaključiti da je trend amortizacije identičan trendu stalnih sredstava. U 2008. godini kada dolazi do smanjenja stalnih sredstava za 3,58%, dolazi i do opadanja troškova amortizacije. Ista situacija je u 2009. i 2010. godini. Sa opadanjem kumulativne vrednosti stalnih sredstava dolazi i do opadanja kumulativne vrednosti troškova amortizacije. Jedino što možemo da zapazimo da godišnji iznos troškova amortizacije ima strmiji (veći) pad u odnosu na poziciju stalnih sredstava, za ovaj period, što se najbolje može uočiti iz grafika.

U 2011. godini dolazi, prvi put, do osetnog rasta stalnih sredstava što se reflektovalo i na troškove amortizacije. Stalna sredstva su se povećala za 31,95% u odnosu na 2010. godinu što je dovelo i do povećanja troškova amortizacije za iznos od 13,53%. U 2012. godini imamo pad stalnih sredstava za 9,72% i pad troškova amortizacije za 9,47%. Isto tako možemo zaključiti iz tabele da udeo troškova amortizacije u stalnim sredstvima se konstantno smanjuje od 2007 do 2012. godine. Ovaj procenat se kreće od 6,52% u 2007. godini do 4,56% u 2012. godini.

Drugi deo istraživanja odnosi se na sagledavanje udela troškova amortizacije u poslovnim prihodima i rashodima. Procenat treba da nam ukaže da li kompanije u Srbiji veći ili manji iznos iz godine u godinu rezervišu za obnavljanje stalnih sredstava. Ukoliko je ovaj procenat viši to će značiti da preduzeća iz godine u godinu izdvajaju sve veće iznose za obnavljanje stalnih sredstava što nam može ukazati na finansijsku snagu kompanija¹³. Ukoliko je ovaj procenat niži to će značiti da preduzeća iz godine u godinu izdvajaju sve manje iznose za obnavljanje stalnih sredstava što nam može ukazati na efekat poznat pod nazivom "harvesting the assets"¹⁴ – iskazivanje višeg rezultata na bazi smanjenja iz godine u godinu troškova amortizacije koji potiču kao posledica starenja stalne imovine, tj. osnovice za amortizaciju, što je bio slučaj sa Motorolom 2003. godine.

Procenat udela amortizacije u poslovnim rashodima prikazan je na grafiku 2. Vidimo da se udeo troškova amortizacije u poslovnim rashodima kretao od 7,67% u 2007. godini do 5,14% u 2012. godini. Ono što je interesantno i na grafiku jasno prikazano jeste da se udeo amortizacije konstantno smanjuje u poslovnim rashodima i prihodima. Ovakva situacija znači da velika preduzeća u Srbiji iz godine u godinu sve manje sredstava izdvajaju za obnavljanje stalnih

sredstava, a ne da dolazi do rasta privredne aktivnosti. Posledica ove činjenice je zaključak da srpske kompanije iskazuju viši poslovni rezultat na bazi smanjenja iz godine u godinu troškova amortizacije, koji se smanjuju usled starenja stalnih sredstava. Ovo nije dobar trend jer nije izbegnut efekat poznat pod nazivom *Harving asset* tj. žetva stalnih sredstava.

Grafik 2: Poređenje vrednosti stalnih sredstava i rashoda kao i udeo Troškova amortizacije u poslovnim rashodima

IV. ZAKLJUČAK

Pad kumulativne vrednosti stalnih sredstava i troškova amortizacije, za period 2007-2010. godine, se može objasniti činjenicom da su kompanije u tom periodu vršile prodaju stalnih sredstava kao i njihovo obezvređivanje. Vrednost obezvređivanja i prodaje je prevazilazilo nabavku novih sredstava. Ovakvo stanje je očekivano, jer je tokom ovog perioda dominantan uticaj ekonomske krize, pa su kompanije nastojale da se oslobode sredstava koje im ne doprinose na efikasan način poslovanju. Isto tako kompanije su obezvređivanjem samo vršile usklađivanje vrednosti stalnih sredstava sa njihovom tržišnom vrednošću. U 2011. godini prisutan je značajan rast stalnih sredstava i troškova amortizacije. Ovo je znak da su kompanije u ovoj godini izvršila značajna ulaganja u nabavku pozicija stalne imovine, i da su i u ovoj godini vršile usklađivanje njene vrednosti sa tržišnom vrednošću. 2012. godina je donela osetan pad stalnih sredstava i amortizacije. Ono što ovu godinu izdvaja od ostalih jeste da je pad vrednosti stalnih sredstava i amortizacije gotovo istovetan.

Konstantno opadanje udela amortizacije u stalnim sredstvima se može objasniti činjenicom da su kompanije i pored teškog privrednog ambijenta ipak ulagale u pozicije stalnih sredstava. Kompanije su ulagale u klase stalnih sredstava koje imaju dug period amortizacije. Uglavnom su investicije u stalna sredstva usmerena ka nekretninama i dugoročnim finansijskim plasmanima. Ove klase imaju dug

¹³ Anctila, R., & Chamberlainch, S. (2006). Determinants of the Time Series of Earnings and Implications for Earnings Quality. *Contemporary Accounting Research* \ol 22 No. 3, 492.

¹⁴ Rayball, S., & Shivakumar, L. (2006). The Role of Accruals in Asymmetrically Timely Gain and Loss Recognition. *Journal of Accounting Research* Vol 44 No2, pp.96.

period amortizacije što dovodi do situacije da opada udeo amortizacije u stalnoj imovini.

Smanjenje troškova amortizacije u poslovnim prihodima i rashodima može ići u prilog ranije iznetom zaključku da velike kompanije u Srbiji i kada ulažu u nova stalna sredstva ona ulažu u klase koje imaju dug period amortizacije.

U toku posmatranog perioda utvrđeno je da opada udeo troškova amortizacije u stalnim sredstvima i poslovnim rashodima i prihodima. Ovo se ne može smatrati lošim pokazateljem jer opadanje troškova amortizacije znači manja izdvajanja za obnavljanje stalnih sredstava, što nas dovodi do razumnog zaključka, barem na posmatranom uzorku, o postojanja efekta poznatog pod nazivom "harvesting the assets" – iskazivanje višeg rezultata na bazi smanjenja iz godine u godinu troškova amortizacije koji potiču kao posledica starenja i obezvređenja stalne imovine, tj. osnovice za amortizaciju. Ako se ovome doda i činjenica da udeo troškova amortizacije u neto dobitka kreće se u intervalu od 207,62% u 2007. godini do 97,48% u 2012. godini može se zaključiti da i malo smanjenje troškova amortizacije može dovesti do velikog povećanja iskazanog neto dobitka.

LITERATURA

- [1] Anctila, R., & Chamberlainch, S. (2006). Determinants of the Time Series of Earnings and Implications for Earnings Quality. *Contemporary Accounting Research* \ol 22 No. 3, 483-517 .
- [2] Bierman, J. (1987). *Financial Accounting Theory*. New York: MacMillan Company.
- [3] Diinhar, A., & Phillip, J. (2008). The Impact of the bonus depreciation rules on the ability of defered tax expense and accrual-based measures to determining earnings management activities. *ANNUAL CONFERENCE ON TAXATION* (str. 358-365). Michigan: National taxation.
- [4] Hall, S. (1993). Determinants of Goodwill Amortization Period. *Journal of Business Finance and Accounting* 24 (4), 613 – 621.
- [5] Hillier, J., & Willett, R. (2006). The impact of depreciation-type adjustments on the distribution of accounting earnings. *Accounting and Business Heseach*. Vol. 36. No. 4., 309-335.
- [6] IASB. (2009). *Who We Are and What We DO*. London: International Accounting Standards Board/IASC Foundation.
- [7] Jennings, R., Thompson, J., & Duvall, L. (2001). The Relation between accounting goodwill numbers and equity values. *Journal of Business Finance & Accounting* 23 (4), 306-326.
- [8] Peterson, P. (1994). *Financial Managment and analysis*. New York: Mc Graw-Hill.
- [9] PriceWaterhouseCoopers;. (2001). *Accounting and Reporting Manual* . New York: PriceWaterhouseCoopers.
- [10] PriceWartehouseCoopers. (2007). *The IFRS Manual of Accounting*. London: CCH a Wolters Lkuwer business.
- [11] Rayball, S., & Shivakumar, L. (2006). The Role of Accruals in Asymmetrically Timely Gain and Loss Recognition . *Journal of Accounting Research* Vol 44 No2.